

Yttrande från Sveriges akvarieföreningars riksförbund för SOU 2020:62, Betänkande av djurhälsolagsutredningen

Innehåll

Om detta remissvar.....	2
Myndigheternas möjlighet att hjälpa och stälpa	2
Inledning.....	3
Behov av förståelse för hur akvaristiken fungerar	3
Definitionen av sällskapsbruk respektive kommersiellt	3
Bristande proportionalitet.....	3
Enorm ökad börda för myndigheter och länsstyrelser.....	4
Hur stor är då smittrisen?	4
Akvariefisk tappas bort ibland.....	4
Risk att slå ut amatörer som bidrar till gröna näringar	4
Risk att slå ut handeln.....	5
Minskat kundunderlag	5
Ökade kostnader för administrationen.....	5
Ökad import från övriga Europa.....	5
Identifierade behov	5
För zoobranschen	5
Bilaga 1	6
Om SARF.....	6
Hobbyns värde för den biologiska mångfalden.....	7
Hobbyns betydelse för ett hållbarare samhälle.....	8

Uppsala, den 26 februari 2021

Om detta remissvar

Detta remissvar baseras på samlad kunskap och erfarenhet hos ett stort antal akvarister med erfarenheter från olika delar av hobbyn, vissa även med erfarenhet från yrkesmässig odling och forskning. Materialet har sedan bearbetats och sammanställts av SARF:s ordförande.

Myndigheternas möjlighet att hjälpa och stödja

Vi anser att det är en viktig uppgift för alla myndigheter att i möjligaste mån uppmuntra och underlätta för denna viktiga hobbyverksamhet. Detta görs genom dialog och respekt för varandras kompetens och behov. Vi hoppas att de texter som ni återfinner i bilaga 1 kommer hjälpa er förstå vår hobby bättre.

För Sveriges akvarieföreningars riksförbund

Rebecca Litzell

ordförande

Tel: 076-219 89 80

ordforande@sarfakvarist.org

Uppsala, den 26 februari 2021

Inledning

Sarf finner syftet med nya AHL gott, men utformningen bitvis problematisk.

Vattenlevande djur är självklart ett komplicerat område, då det omfattar väldigt skilda aktörer och förutsättningar. Att både åttaåringar med några guppys och stora matfiskanläggningar inkluderas är ett exempel, att både ett akvarium i ett vardagsrum och en anläggning i ett naturligt vattendrag omfattas är ett annat.

Tyvärr upplever vi inte att det presenterade förslaget fångar denna komplexitet, utan är anpassat för endast en del av alla berörda och därmed riskerar att bli direkt förödande för hobbyn, såväl som för zooaffärer och mindre verksamheter inom gröna näringar. Detta har påpekats under referensgruppsmötena, men tydligen inte fått genomslag, trots att Jordbruksverket uttalat att detta inte är avsikten. Vad gäller landlevande djur har motsvarande komplexitet fått utrymme i lagstiftningen, och det görs inte försök att få en och samma paragraf att samtidigt omfatta hundar, nötkreatur och lejon.

Behov av förståelse för hur akvaristiken fungerar

Genom hela förslaget framgår att man saknar förståelse för akvaristiken som hobby och dess förutsättningar. Ett tydligt exempel är att endast fem exemplar av en art får flyttas (avsnitt 4.1.7, SOU 2020:62) inom ramen för definitionen av icke-kommersiellt. Att flytta ett akvarium blir med andra ord i de flesta fall något som kräver tillstånd eller en illegal handling.

Definitionen av sällskapsbruk respektive kommersiellt

Det andra stora problemet är definitionen av hållande av fisk för sällskapsbruk. I det nya förslaget ska fisk som hålls för bland annat odling ses som kommersiell verksamhet, såväl som allt ägarbyte. Det är lätt att anta att man i huvudsak har sett till sällskapsdjur som hund eller katt, och sedan överfört definitionen utan betänklighet.

Om man bortser från att försöken att odla arter är en viktig del av hobbyn och dessutom har en stor betydelse för artbevarande (se bilaga 1 för mer info), så är det inte ovanligt att fiskar som har en bra miljö fortplantar sig själva. Detta gör alltså att en stor andel av alla akvarieägare kommer odla fisk och därmed vara att betrakta som kommersiella och behöver söka tillstånd hos länsstyrelsen (i flera fall även hos Jordbruksverket). Om man dessutom beaktar att sagda tillstånd behöver sökas minst tre månader innan akvariet startade så är det tydligt att det rör sig om ett icke genomtänkt moment 22.

Vidare kommer vi till situationen när den åttaåriga akvarieägaren har tagit så väl hand om sina fiskar så de har förökat sig rejält och nu är fler än vad som är hälsosamt för dem. Alternativen är

1. Att åttaåringen (eller hens förmyndare) ansöker om tillstånd för vattenbruksanläggning så att de kan ge bort fiskarna till åttaåringens intresserade kompis.
2. Att åttaåringen slår ihjäl fiskarna.
3. Att åttaåringen köper fler akvarier tills bostaden är så full att endast alternativ 1, 2 eller 4 kvarstår.
4. Att åttaåringen ger fiskarna till kompiserna ändå. Därmed undermineras såväl syftet med lagen som respekt och tillit till rättssystemet.

Bristande proportionalitet

Som följd av att en stor del av hobbyn riskerar att klassas som kommersiell åläggs denna med åtgärder som inte på något vis står i proportion till risken. Syftet med den nya djurhälsolagen är att minska risken för allvarliga sjukdomar; såväl sådana som kan slå ut vilda fiskarter som de zoonoser som kan utgöra ett allvarligt hot mot andra djurslag och inte minst oss människor.

Uppsala, den 26 februari 2021

Enorm ökad börda för myndigheter och länsstyrelser

Den breda definition av kommersiell akvaristik vi nu står inför kommer inte på något sätt bidra till syftet, men leda till en ökad administrativ börda för myndigheter, länsstyrelser och privatpersoner. Den ökade bördan blir förhoppningsvis enorm. Detta eftersom det rör sig om ett antal hundra tusen akvarieägare som förhoppningsvis väljer att fortsätta sin hobby och vill följa lagen.

Men risken är förstås att det inte blir så. Risken är att vi får två svåra konsekvenser:

1. Ett stort antal akvarister, såväl barn som vuxna, kommer, inte sällan omedvetet, bedriva olaglig verksamhet. Detta riskerar givetvis även att försvåra alla former av kontroll och sjukdomsövervakning, samt tyvärr även leda till en okontrollerad import från EU-länder som har anpassat sina föreskrifter bättre.
2. Vi slår ut ett stort antal små näringsidkare i Sverige. Se mer under avsnittet risk att slå ut handeln.

Att antalet tillstånd kommer kunna räknas i tusental och kanske även tiotusental är dock något som bör tas höjd för.

Hur stor är då smittrisen?

Självklart har vi inte möjlighet att ge ett exakt svar på hur stor smittrisen är för akvaristiken. Men vi kan se att hobbyn har funnits i över 100 år i Sverige och import har varit en självklar del från det att de första fiskarna stoppades i glasbehållare. Trots detta finns det inte någon historia av omfattande utbrott av vare sig artspecifika eller zoonotiska sjukdomar som orsakats av hobbyn.

En viktig del att ha i åtanke är självklart att vårt vinterklimat är så kallt att tropiska arter inte klarar sig i det vilda, samt att akvarieägare, liksom alla husdjursägare, har sina fiskar under uppsikt och agerar om de ser tecken på sjukdom. För många sjukdomar krävs dessutom speciella omständigheter för att det ska ske ett utbrott, ett exempel är vårviremi som drabbar karpfiskar, där utbrott kopplas till vattentemperaturer som råder under vårsäsongen (www.sva.se).

En annan del att ha i åtanke är att det sedan länge är en självklarhet med ordentliga kontroller vid alla former av import. Det innebär att när en privatperson ger bort en fisk har den, eller dess föräldrar genomgått minst en och ofta flera kontroller.

Därmed står inte den ökade bördan för så många parter i proportion till smittrisen.

Akvariefisk tappas bort ibland

I SOU 2020:62, sid 602 anges att ett antal djur får föras in, antingen i antal om upp till fem, eller för vissa arter, icke fastställt antal. I motsvarande sammanhang har fisk för sällskapsbruk ingått, t.ex. tidigare nämnda avsnitt 4.1.7. Vi vill undvika att sällskapsfisk tappas bort i dessa sammanhang och hoppas på konsekvens i föreskrifter och lag.

Risk att slå ut amatörer som bidrar till gröna näringar

Utvecklingen av teknik för akvaponik (matproduktion där man odlar till exempel tilapia och tomater i ett relativt slutet system) liksom hållande och ibland odling av marina organismer (för forskning eller offentliga akvarier) har till stor del utvecklats och förfinats av dugliga amatörer. Detta är ett exempel på verksamhet som riskerar att slås ut av de nya bestämmelsernas utformning.

Uppsala, den 26 februari 2021

Risk att slå ut handeln

Hobbyn är förvisso fristående från handeln, men då vi är beroende av handeln och är måna om tillgången till fin och kontrollerad fisk väljer vi ändå att lyfta fram de risker vi har identifierat.

Som nämns i avsnittet om ökad börda så finns det en reell risk att ett stort antal zoohandlare tvingas lägga ner till följd av flera skäl:

Minskat kundunderlag

Om innehav av sällskapsfisk i praktiken innebär att tvingas bli kommersiell vattenbrukare kommer antalet akvarieägare att minska. Det finns över hela landet ett stort antal butiker som specialiserat sig på sällskapsfisk, där god hälsa hos dessa är A och O, eftersom butikernas verksamheter är beroende av gott anseende.

Ökade kostnader för administrationen

Marginalerna för försäljning av levande fisk är idag små. För att täcka ytterligare administration och tillstånd kommer priserna tvingas upp och det kommer påverka redan knappa marginaler.

Ökad import från övriga Europa

Till detta ska tas i beaktande att risken givetvis finns för ökad (bitvis illegal) handel inom Europa och med tredjepartsländer, där bristande kontroller kommer bli en faktisk smittrisk.

Det ska också nämnas att den fisk som seriösa zoohandlare köper och säljer har kontrollerats i flera led innan den når kunden. Precis som att en hunduppfödare behöver leverera friska, fina valpar för att behålla sitt anseende så behöver akvariefiskhandlare vara noga med fiskarnas hälsostatus för att inte tappa sitt.

Att istället för ökad administrativ börda och ytterligare avgifter alltså stötta denna typ av verksamhet genom enkla förfaranden är alltså en väldigt simpel åtgärd för att minska risken för att smittor förs in i landet och verka för god djurhälsa.

Identifierade behov

Det som behövs är en tydligare och mer verksamhetsanpassad definition av kommersiellt. Att hålla fast vid den definition som faktiskt råder i samhället idag, där kommersiellt innebär vinstdrivande och i konkurrens med annan verksamhet skulle genast lösa hela problematiken för hobbyn.

I artikel 248 i AHL står det att medlemsländerna har rätt att själva applicera regler för vad som gäller för icke kommersiell förflyttning.

Vårt förslag är att införa följande lydelse:

Som icke-kommersiell räknas den verksamhet och förflyttning av vattenlevande djur som inte har till syfte att ge ägaren ekonomisk vinst.

För zoobranchen

Handel med sällskapsfisk bör inte omfattas av de registreringsvillkor och tillsynskrav som är anpassade för helt andra typer av verksamhet.

Reglering och registrering finns idag, som är utformad för ändamålet, med utgångspunkt i dessa och med siktet på minskad belastning så kan man uppnå de krav som redan finns just på att minska den administrativa bördan för landets företagare.

Uppsala, den 26 februari 2021

Bilaga 1

Om SARF

Sveriges akvarieföreningars riksförbund, SARF, organiserar Sveriges lokala akvarieföreningar, men i egenskap av paraplyorganisation räknar vi även några nordiska specialföreningar till våra medlemmar. Trots föreningsdöden är vi språkrör för tusentals aktiva och engagerade akvarister i Sverige. Vi knyter samman eldstjäljar samt arbetar för en sund akvaristisk hobby och lagar och regler baserade på fakta och erfarenhet.

Vårt ställningstagande

Vi ser utarmandet av den globala biodiversiteten (speciellt i kombination med klimatförändringar och pandemier) som ett stort hot mot mänskligheten. Biodiversiteten påverkas, ofta negativt, av många faktorer där handeln är en. Utplånandet eller förändringen av habitaterna är den faktor som står för den största minskningen av biodiversiteten. När en arts habitat har minskat eller förändrats till en viss nivå, kan handeln med djur och växter vara det som slutligen utrotar en art, i andra fall kan handeln vara till gagn för habitatet eller arten och åtminstone ge arten en viss respekt. Dessutom kan effekten vara svår att förutse i förväg. Detta i kombination med den gigantiska skillnaden mellan olika organismer (biologiskt, utbredningsmässigt, reproduktionsmässigt, geografiskt och så vidare) gör att generella bestämmelser lätt blir missriktade, ibland till och med kontraproduktiva. Det kan vara en komplex balansgång att hantera. Vi menar också att den allmänna kännedomen och intresset för biodiversiteten är fundamental för att i någon mån dämpa artutplånningen.

Handeln är en viktig aktör

Vi vill poängtera att handeln med växter och djur kan ha inte bara negativa effekter på de naturliga populationerna utan även viktiga positiva effekter, dels genom en generell kunskapsutbredning och dels genom uppbyggandet av en rekryteringsgrund för framtidens handläggare och forskare inom biodiversitetsskydd. Vi ser därför med bekymmer på det faktum att de lokala zoohandlarna som säljer levande djur blir allt färre. Det sker idag en förskjutning från fysiska affärer till internet. Vi anser också att detta är problematiskt, inte i första hand för att kontrollen är svårare att genomföra, utan för att vid köpet över disk sker mycket av den kunskapsöverföring som vi anser som så viktig för förståelsen för skötseln av djur och växter, och deras interaktion. Det gäller speciellt för unga personer som ska lära sig sköta om sina första djur. Den småskaliga detaljhandeln i allmänhet är redan hotad. Vi tror därför det är viktigt att den reglering av handeln som sker från myndigheternas sida ska vara balanserad och utan onödiga ekonomiska eller administrativa belastningar på speciellt detaljisten. Handeln med levande djur ger i de flesta fall inga stora pengar, det är tillbehören som genererar inkomster. Vi ser dessvärre en trend att speciellt zoohandeln övergår alltmer till att bara sälja foder och tillbehör. I början av 1970-talet fanns ca 100 zoobutiker i Stockholms telefonkatalog, idag är det en handfull butiker i Stockholm med närförorter som säljer levande djur. Vi tror att detta är olyckligt och att det i en filosofisk förlängning påverkar människans överlevnad på sikt. Det är dessutom bevisat nyttigt för hälsan att ha djur och växter omkring sig inte minst inom vården (Edwards & Beck, 2012; Katcher et al. 1984, Sanchez et al. 2015).

Uppsala, den 26 februari 2021

Hobbyns värde för den biologiska mångfalden

För att tydliggöra den positiva betydelsen av biologiska hobbyer och sällskapsdjur vilket är viktigt i sammanhanget vill vi göra en långt, men relevant, utlägg:

Djurhobbyn växer fram

På Linnés tid var naturen outtömlig och skapad av Gud för människans behov. Urbaniseringen hade nyss startat, och bara några få stora städer fanns i världen. Samtidigt som kontakten mellan stadsbefolkningen och ”naturen” minskade, minskade också kunskapen och förståelsen för hur naturen fungerar hos allmänheten sakta. Stora delar av jorden var fortfarande vita fläckar på kartan. Samtidigt hade en del känsliga arter, framför allt på mindre öar, redan utrotats helt eller delvis.

Först mot 1800-talets slut började man så smått ana att jorden inte var outtömlig. Inte minst handeln med fjädrar för modeindustrin visade detta – vissa fåglar blev allt sällsyntare genom handel (Johnson, 2018). Befolkningsökning, industrialisering och den ökande möjligheten till resor och transporter förändrade samtidigt naturen. Vissa arter gynnades, men flertalet, speciellt stora arter och toppredatorer fick se sin del av jordens yta reducerad i en accelererande takt. Vid den här tiden togs de första allvarliga initiativen till Nationalparker genom både privata och nationella initiativ. Även människan förändrades. Den ökande urbaniseringen alierade människan från naturen. Det startade ett allmänt intresse för att behålla kontakten med naturen genom olika hobbyer: akvarier, terrarier, samlingar av levande ormbunkar och så vidare (redan under 1700-talet fanns dock ett exklusivt fåtal ur den absoluta överklassen som höll djur för sitt nöjes skull). Speciellt från Tyskland och Storbritannien – som tidigt hade storstäder – spred sig intresset över Europa och till Nordamerika.

Från outtömlig till hotad

Hållandet av växter och djur som prydnad, sällskap eller inhämtande av kunskap och inte för förtäring är alltså en kulturverksamhet med sitt ursprung till stor del i industrialisering och urbanisering vid 1800-talets mitt. Det kom åtminstone från mellankrigstiden att bli en relativt klassöverskridande hobby.

Efter andra världskriget började så smått en allmän insikt om att allt i naturen inte var som det borde. Rachel Carsons bok ”Silent Spring” och kvicksilverdebatten i Sverige är exempel på det. Förutom de första ansatserna till skydd av flyttfåglar under 1900-talets början, kom så äntligen en internationell överenskommelse 1974 i den då så kallade ”Washington-konventionen” (idag CITES). Det var och är en överenskommelse om handel och har egentligen väldigt lite med naturvård att göra. Efter att en art inte längre har någon plats kvar att bo på, på grund av exploatering, bosättning, invasiva arter etc., försöker man rädda den genom att skydda de sista individerna. Egentligen en ganska cynisk verksamhet men den första större världsomfattande ansatsen som åtminstone liknade biodiversitetsskydd. Samtidigt var det först vid den här tidpunkten som man insåg att det kunde finnas en konflikt mellan biodiversiteten och hållandet av sällskapsdjur. Det gick fortfarande att köpa nästan vilket djur som helst – om man hade pengar. Att försvåra handel med javanoshörningar var ett enkelt val, och idag ser vi att det var rätt. Arten finns fortfarande kvar i ett litet område, om än på gränsen till utrotning. Hade handeln fortsatt skulle det knappast varit så. I andra fall var effekten tveksam, och idag anar man att det är svåra ekologiska och etiska avvägningar. Jättepandorna på zoo räddar många arter och biotoper indirekt men kanske inte just jättepandorna själva.

Att hålla sällskapsdjur verkar alltså vara ett allmänmänniskt beteende kopplat till urbanisering. Eller omvänt bor man i städer har sällskapsdjur en hälsosam effekt, det har även visats ha en terapeutisk effekt inom vården (Edwards & Beck, 2012; Katcher et al. 1984, Sanchez et al. 2015). Att urbaniseringen inte bara har en negativ inverkan på naturen utan objektivt även på människan är konstaterat (till exempel Grinde & Patil, 2009).

Uppsala, den 26 februari 2021

Hobbyns betydelse för ett hållbarare samhälle

Vi tror att det är av stor vikt att barn och ungdomar bereds möjlighet att ha sällskapsdjur. Åtminstone för många ger det en förståelse för naturen som TV och internet inte kan ge. Det är speciellt viktigt idag när artkunskap och exkursioner får så litet utrymme i dagens skola.

Bara för att man har ett husdjur blir man inte intresserad av naturen, men de människor som idag engagerar sig för naturskydd, speciellt de som blir biologer, har ofta en bakgrund i någon ”djur- eller växthobby” (samlarhobbyer, akvarister, fiskare, fältbiologer osv). Vi tror att tillväxten av engagerade och genuint intresserade professionella biologer och andra naturvårdare är åtminstone delvis beroende av förutsättningarna att utöva dessa hobbyer. Varför skulle man bry sig om (till exempel) en liten räkas överlevnad i en pöl utanför Sao Paulo om ingen känner till den och bryr sig om den?

”Köp en fisk – rädda ett träd”

Vi menar att handeln med djur inte nödvändigtvis är av ondo. Om arten har ett ekonomiskt värde kan det finnas ett incitament att bevara habitatet. Om habitatet väl är försvunnet eller förstört är alla bevarandeprojekt och artskydd förgäves. Jämför till exempel ”Project Piaba” (<https://projectpiaba.org/>) eller Sy Montgomerys bok *Amazon Adventure: How tiny fish are saving the world’s largest rainforest* (2017), med devisen ”köp en fisk – rädda ett träd”.

Det är också så att inom vissa organismgrupper, av slump eller historiska skäl, så finns kunskapen och specialisterna (nästan) uteslutande bland hobbyfolket. Där finns inga professionella forskare (en omständighet är naturligtvis att det finns betydligt fler arter än forskare). Hit hör bland annat vissa fiskar och många insekter.

Kort om skyddet av arter

Det är därför vi ser det som en delikat balansgång för myndigheter att dels stödja den handel med djur och växter som har en övervägande positiv inverkan på de vilda populationerna, och dels motverka den handel som är uppenbart skadlig även när habitatet är relativt oskatt. Som exempel på respektive ytterligheter kan tas dels akvariehandeln med vilda kardinaltetror, *Paracheirodon axelrodi* (ej CITES-listad) som inte hotar ens lokala populationer trots omfattande fångst, och som istället erbjuder ett visst indirekt skydd av habitatet, samtidigt som arten är en utmärkt inkörspport till akvariehobbyn (dessutom har, som biologen Scott Dawd framhöll i ett föredrag 2015, fångst och handel en positiv effekt för hela lokalsamhällen längs Rio Negro där arten utgör en viktig inkomstkälla). Dels handeln med *Scleropages formosus* (asiatisk bentunga, asiatisk arowana; CITES: I, Kommissionens förordning: A, IUCN: endangered), en art som ändå odlas kommersiellt, där speciellt den åtråvärda röda populationen på norra Borneo, trots att området är relativt otillgängligt, troligen är nära utrotning (Voigt, 2016).

Det är givetvis så att handel med många av de arter som ingår i CITES är fullkomligt förkastlig och bör förhindras med alla medel (fast ändå ganska meningslös om inte det kombineras med ansträngningar att rädda habitatet). Samtidigt är i många andra fall hela familjer eller ordningar omfattade i bestämmelserna där vissa arter verkligen är hotade av handel medan andra (oftast sådana där habitatet är väl skyddat) inte alls har samma hot av handeln. Där kanske det sker en omfattande odling, kommersiellt och/eller på hobbybasis och där IUCNs bedömning är ”least concern”. Det är av naturliga skäl oftast dessutom sådana arter som är väl lämpade som sällskapsdjur. Ett exempel på en sådan art är pilgiftsgrodan *Dendrobates leucomelas* (som inte är mer giftig än andra grodor när den hålls i fångenskap).

Många akvarister brinner för bevarandet

De flesta av våra medlemmar är inte bara angelägna om att hålla exotiska arter i fångenskap, de är också engagerade i arternas och habitatets överlevnad. Många har gjort resor till de platser där deras favoriter lever och är ibland de enda som sitter inne med en övergripande kunskap om just de speciella organismernas förekomst, förutsättningar, biologi och hotstatus. Dessutom ger just hållandet av akvariedjur unika ekologiska insikter om sambanden mellan abiotiska (syre, koldioxid, temperatur,

Uppsala, den 26 februari 2021

kväveföreningar etc.) faktorer, växter och djur i ett relativt slutet system som ett akvarium. Amatörerna är ibland verkliga experter, och vår erfarenhet är att de är en god källa till kloka lösningar för att trygga såväl hobby som artrikedom.

Referenser till bilaga 1

Carson, R. 1962. *Silent spring*. Houghton Mifflin. 378 pp.

Dawd, S. 2015. The Home Aquarium Industry as an Instrument of Conservation. *Föredrag på FishBase Symposium, Naturhistoriska riksmuseet, Stockholm, 19 oktober 2015*.

Edwards, N. & Beck, A.M. 2012 (online 2011) The Influence of Aquariums on Weight in Individuals with Dementia. *Alzheimer disease and associated disorders* 27(4): 379-383.

Grinde, B. & Patil, G. 2009. Biophilia: Does Visual Contact with Nature Impact on Health and Well-Being? *International Journal of Environmental Research and Public Health* 6(9): 2332-43.

Johnson, K.W. 2018. *Fjädertjuven: skönhet, besatthet och århundradets naturhistoriska kupp*. Brombergs Bokförlag. 277 pp.

Katcher, A., Segal, H., & Beck, A.M. 1984. Comparison of Contemplation and Hypnosis for the Reduction of Anxiety and Discomfort during Dental Surgery. *The American journal of clinical hypnosis* 27(1):14-21.

Montgomery, S & Ellenbogen, K, 2017. *Amazon Adventure: How Tiny Fish Are Saving the World's Largest Rainforest (Scientists in the Field Series)*. Houghton Mifflin Books for Children. 80 pp.

Sanchez, M., Delpont, M., Bachy, M., Kabbaj, R., Annequin, D., & Vialle, R. 2015. How Can Surgeonfish Help Pediatric Surgeons? A Pilot Study Investigating the Antinociceptive Effect of Fish Aquariums in Adult Volunteers. *Pain Research & Management* 20(1): e28-e32.

Voigt, E. 2016. *The dragon behind the glass: A true story of power, obsession, and the world's most coveted fish*. Scribner. 319 pp.